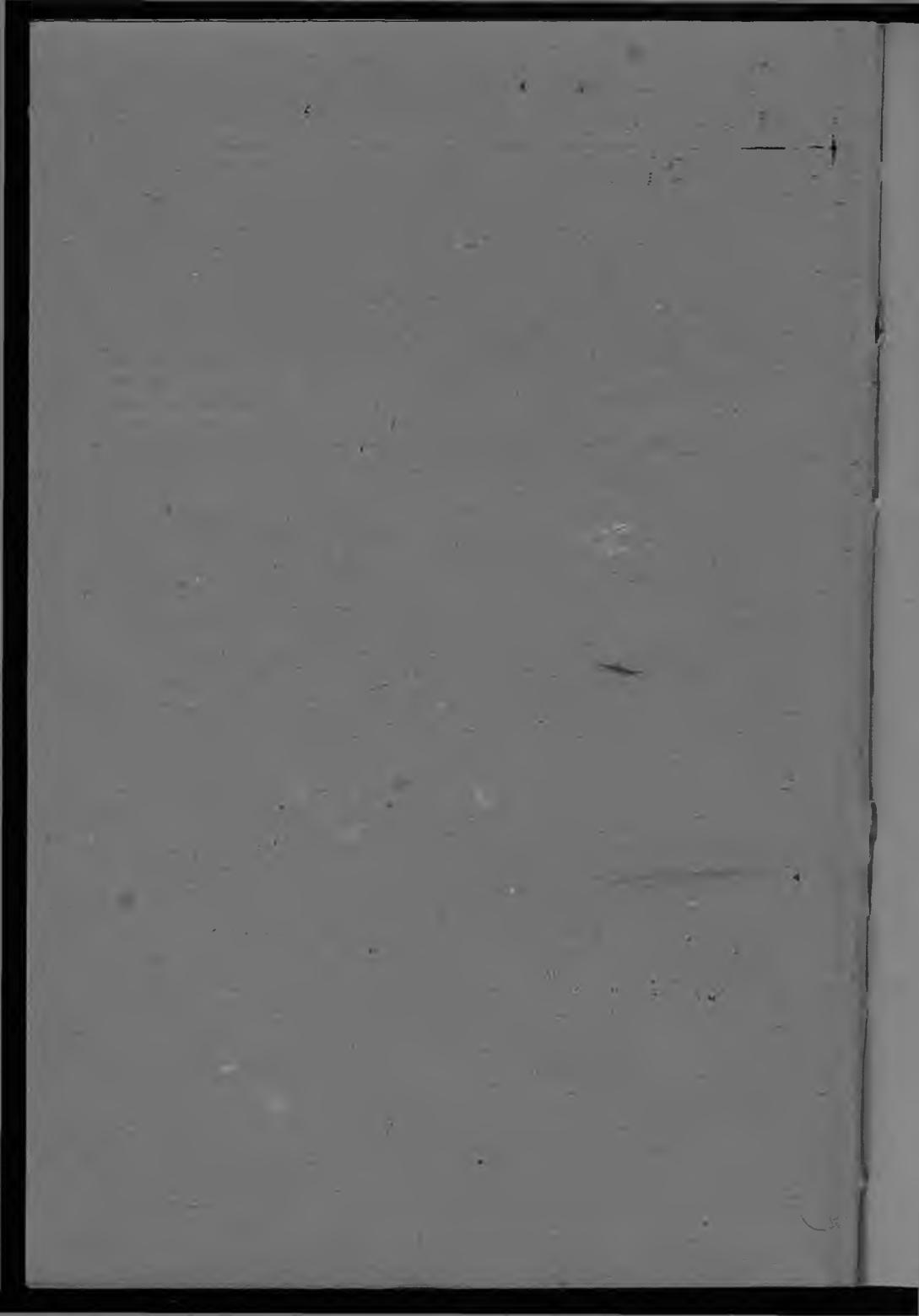

Инж. С. Н. ШМИДТ (ШКЛЯР)

КЫЦЭ ЙАЖОРАКАЫН ЧЫКОТУРЛЫМЛА

Аиша 45 ырыш
тп-50-13

НАРКОМТЬАЖПРОМЫН ИЗДАТЕЛЬСТВЫ
Москва — 1933

~~85~~
Инж. С. Н. ШМИДТ (ШКЛЬАР)

Мар. Г.

2-907

КЫЦЭ ЙАЖОРАКЫН ЧЫКОТУРЛЫМЛА

ПЫТАРИШ ЛЫКМАШ

КЫМ СПОСОП:

1. „РУШЫН“
2. „АМЫРКЫН“
3. „ЦИТЫН“

1. П.Б. в Лнгр.
Ц. 1938 г.
Акт № 386

Инв. № 2198

НАРКОМ ТАЖПРОМЫН ИЗДАТЭЛЬСТВЫ
Москва—1933

Ответ. редактор *Пекунькин, М. И.* Технич. редактор *Ландесман, М. З.* Книга сдана в набор 20/X-1932 г. Подписана к печ. 23/XI-1932 г. Из-во НКТП № 1430. Уполномоч. Главлита Б-3791. Заказ № 1430. Тираж 8000 экз., п. л. 3. Бумага 82×111 см. 59584 тип. знак. в 1 бум. листе. Бум. листов 2 000

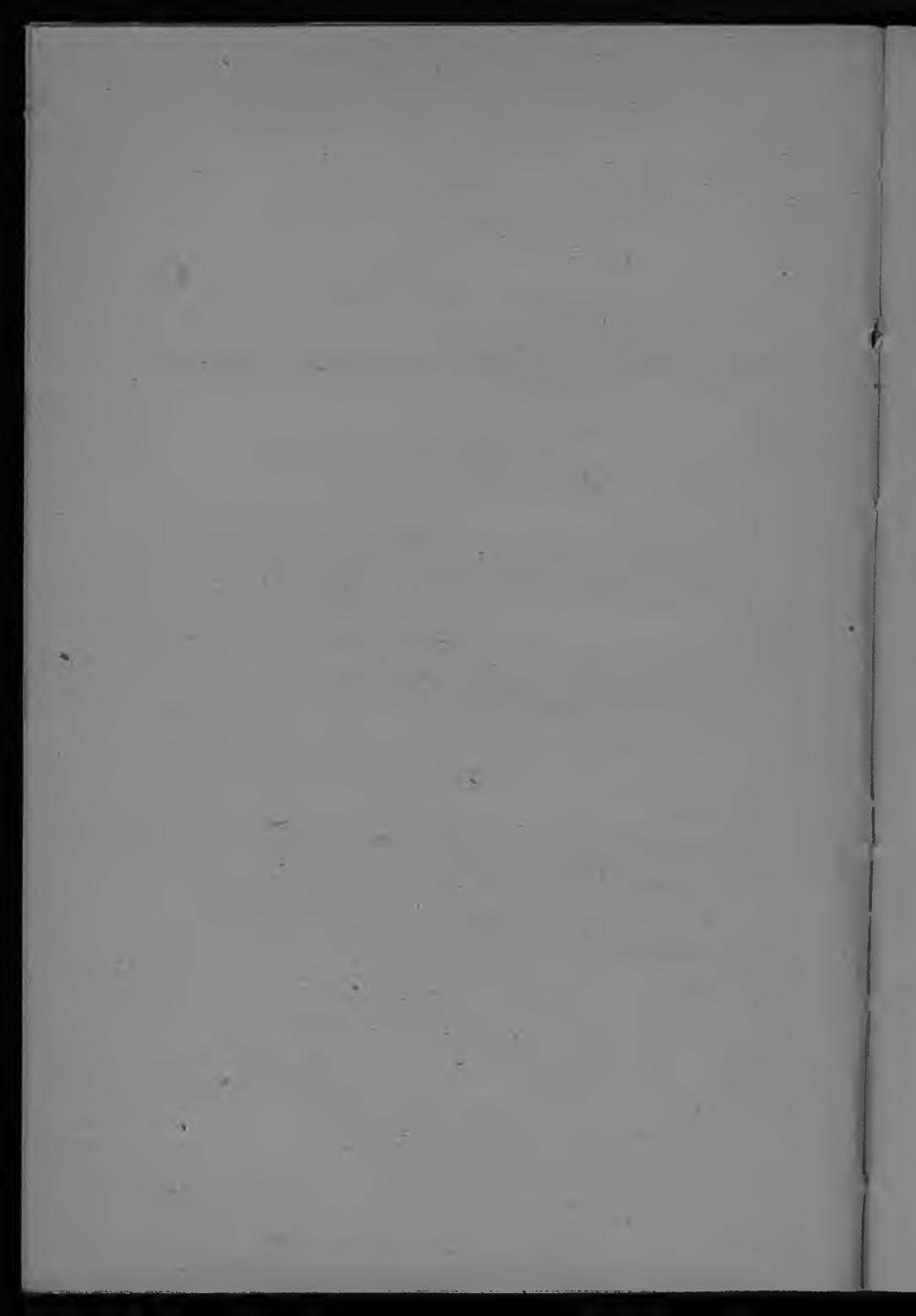
17-я фабр. нац. книги ОГИЗ'я РСФСР треста «Полиграфкнига»
Москва, Шлюзовая наб., д. № 10.

РЭДАКЦИ ГЫЦЫН.

Чкотурлымы пашам күштылтымашэш цитовски мэодвлэш ванчэнок ак сите. Мльонан ровочый халыкын кого энтузиазмым анчыктыши соц. соревнованы дэ ударнычэствей, кызыт паша тийнг мэтйдвлэ ровочый класс сыйгымашты кого залогвлажы ылыт.

Стальин т. б исторически шудымашвлажым (паша тэр пумашым вэс пачаш стройимаш, уравныилывыдон дэ обэзльичкы дон, ровочый сила йогымаш тон кырэдэлмаш, промышльэнистышкы дэ строитьэль, ствышки органызуйэн ровочийвлэм шагалтымаш-пакылат ровочийвлэн ылыш— ылым сэм условим иажоэмдымаш, хозрасчотым пыртымаш, тыйдым пингдэмдымаш) ылымаш пыртымаш у обстановкышты промышльэнистышты налкылат кого сыйгымашвлажкы видэ.

Цила ти тэргымашвлэ пытэрлиш „кыцэ иажора-кын чкотурлац кэлэш“ лымэн брошурышты кэрэлэн вэрэм мотэлйт. Цилә статьан чкотурлымаш йонвлэм тыйшти анчыктымы. Пашам органызуйымашым анчыктыши кымши брошуркышты цилә ти тэргымашвлэ сирэмэн лит.

АНЦЫЛ ШАМАК.

Пятыльэткий пытэримий нылымши ин пиш кого стройымаш кээ. Халыкын цилэх хозайсташтыжок стройым программ 21,1 мэйлиардий йактэ күшкэш. 1931 инжэй 16,1 мэйлиард тэнгээ вэлэ шавьимы ылын.

1932 ин капитальный (кого) пашан планыштыжы сэх чого вэргиймок томавлам стройымаш тэх коммунальный (канализацим дэх водопроводвлам моло) стройымаш кого вэрийм йашнэт. Ти пашааш 3 мэйлиардий нэрыг тэнгээ шавьимы лиэш.

Ти кого пашам биштэш йамдблеймий планым тэмэн шоктымашты-пашам йондон биштэмаш, пашашкы машинавлам пыртымаш, пашам когон ашындарым вэрц күрэдэлмаш, пашам у сэмийн (у методвладон) биштэм вэрц күрэдэлмаш, шулды—йажо продукцим лыкмы вэрц күрэдэлмаш пиш когон кэрэл услови ылыт.

„Вуйлалтымы кадырвлам дэх ровочийвлам погымаш, нийним йаралын пашашкы шагалтымаш, предприять-ивлэн, каждый станокын, каждый машинэн, каждый агрегатын пашаштэмий йаралын тэнгэл видэмаш, паша ашнымашым луктэлмаш 1932 ин промышльэныстын пыт—тёр кэлэсэн пушки (рэшьиши), органы изуиши пашажий (задачижи) ылыт“ манын бишкэ рэшэньбаштижий ВКП(б)-н XVII-ший конфэрэнцижий айыртэмийнок кэлэсэн пуш.

Пашам йёндон Ыштэмаш, ик статьан (ик форман, ик висэн) хадырвлан Ыштэмаш, матэриалвлам пиш пингийн расходываймаш (шавымаш), айыртэмбижок дьэфицитный товар расходываймашты пиш пингийн кычылтмаш, производствын да пашан устатьан Ыштэмашым пыток палэн шомаш, пашам худан Ыштэн оксам, хадырвлам йамдымашты пыт кычэн кырэдайлмаш, продукцин качэствыжым (худа — йажожым) лүктэлмашты да промышлээныстышты уты Ыштэмашым күштымашты анцылны лишашлык ылыйт.

Шуки органьизаци рациональизаци пашам (паша йажоэмдэмашым) Ыштэт. Ти органьизацивлам лошты пишбижок центральный институт труда (**ЦИТ**) айырла. Ти институт ровочий сила йамдэлгим да шуки производствышты (стройим производствштат) паша органьизуймы мэтомдым шанэн лыктын да сирэн. Ти мэтом мол мэтомдвлам гыц айырла.

„Функциональная органьизация труда“ маным **ЦИТ** шанэн лыктын. Вэс статьанжы тэвэ тидб ма лиэш: хоть махань пашаёт паша Ыштэмашы эдэмвлам лоэш пайылалтэш. Вара иктий ик йиш пашам Ыштэт, вэсэй вэс йишэм. Цилаштым иквэрэш нэлшаш кийн, нийн цилэн ик пашамок Ыштэт.

Эчэ у инструментвлам, у приспособльэныым, у статьан паша Ыштэмашым, паша вэрэим у сэмын Ыштэмашым **ЦИТ** шанэн лыктын.

Тракторостройшты, Магнитостройшты, Кузньэцкосройшты, вэсэй угыц стройим вэрвлэштэт пашам пыт кычэн Ыштэмашыла, юл гыц шуки, йажон Ыштэмашы ударнивклам **ЦИТ**-ын мэтомдым соцсорэвнованым Ыштэн пашашкы пыртэнйт. Ти мэтом кырпийц

оптымашты, рок капайымашты, бетон ыштымашты, мол вэрэйт нийнйлэн пиш когон палшэн.

Партьын дэйравтээсийн күшнийш органвлан постановльзньишти сэмийн (СССР ВСНХ-н 1931 иштиш нойавиржин 28 кэчийн лыкмы, ВКП(б), ЦК-н 1931 иштиш октавыр б-ши кэчийн лыкмы) ЦИТ-ын мэтомдвлажи цилдээ вэрэ шэрлэшшэшлык ылжт. Стройым пашаштыжы 1932 ин пытариок кёрпбц ыштымий дэй чоктурлымы пашавлэ ЦИТ-ын мэтомдышкыжы ваштымы лишашшлык ылжт.

Ти книгэдэон „Кыцэ йажоракын чоктурлымла“ манмы шайа тэнгэллэлтэш.

Кэлэсэймийнэ шайа гишэн сиримий ти книгэ пытари книгэ ылэш. Чоктурлымы гишэн тэнгэйнвла (способвлэ) ти книгашти сиримий ылжт. Ниний тэвэ тэхэньвла ылжт: „русский“, „американский“, „цитовский“.

Вэс книгаштижы ЦИТ-ын мэтомы сэмийнок тэхэнь ѹёнвла (способвлэ) сиримий ылжт: чоктурлымы годэш кывэр вакшмий, чоктурлымы годым шалгаш вэрим ыштымий дэй чоктурлышылан извоска вайдым моло пуаш кэнйлэим ыштымий.

Кымши книгаштижы чоктурлымашты эдэм йидэ пайылэн паша ыштымий гишэн (функциональный паша гишэн) сиримий. Пайылэн ыштымий годым пашам тэнгэ ыштэт: иктэ чоктурла, вэсий извоскам лыга, кымши извоскам намалэш, ниймшэй вэсийм иктэ мам ыштэ, пакылажат тэнгэок.

Стройимашты шалгышы ровочийвлалэн дэй тэхницикэй пашашти шалгышы изирэй мастервлалэн лыдаш юаралын ти книгэвлэ сиримий ылжт.

ЦИТ — биштэй паша биштэйши эдэмвлэй кыдыжы чкотурлымы пашам пиш тыйшлэн, ланцылэн анчэнйт, ти пашаэш кэрэл йонвлам угыц шанэн лыктынёт моло. Тидындон ниний гишэн ял анцилны пуры шамакым кэлэсбашшлык ылына. Ти эдэмвлажы тэвэ күвлэй ылыт: И. И. Рэтти тэнг, П. М. Шидловский тэнг, С. А. Островский тэнг. Рэтти шудымы сэмийн чкотурлымы пашашкы у йонвлам пыртэнйт, бишкэжат тиштэй шалгэн. Тидын шанэн лыкмы йонвлажым **ЦИТ** яарыктэн, вара ти книгээш сирэннэ. Шидловский тэнг шуку йиш пашам шанэн лыктын, эчэ струмэнтвлэн конструкциим (формым моло) шанэн лыктын. Тиды гыц пасна эчэ **ЦИТ**-ын методвлажым чкотурлымы пашашкы пыртымашты вуйлалтэн шалгэн, Островский тэнг, эчэ опыт биштэйши бригадывлан конструктырвлэй, мэя сагана „тошты годшыдон“ кырэдэлмашты дэй **ЦИТ**-ын методвлажы вэрц кырэдэлмашты бишкэ силаштым да энъэргиаштым шуку пытэрэнйт.

Чкотурлымы годэш **ЦИТ**-ын методши сэмийн паша биштэйши вэрвлам йамдайлымы гишэнжы, стройым пашам органызуумы гишэнжы, лыгэн шийндиймиз воскам (растыворым) бункэр статьян пумы гишэнжы, ти растыворым изи арававлажэш кэрэл вэрбашкы шийваштымы гишэнжы ти книга сирыши автыр шуку кэрэлбим шанэн лыктын, тидывлам вэс эдэмвлалан анчыктэн пуэн.

Автыр.

ПЫТАРИШ ВУИ (ГЛАВА).

Рушвлэн чкотурлышывлэн.

Паша шым цашын вэлэ тэнгэллэлтэш ылын гыньят, Матьивэн Иван Ольоксандр ирок вэц цаш та пэлйнок торцынжи лактыйн.

— Паша у ылэш, привитныи агыл, пытари эчэйлэйм анчалаш вэрэштэш моло. Тайдындон ирээрэк лакшаш — манын Ольоксандр тумайя.

Кымлы и нэрэй портым, кудым, сарайым, капкам, молымат Ольоксандр биштэн каштын. Бишлэнжы ныллыкым и вэлэ ылын. Завот стройаш тэнгэлмий готшэйнок ровотайа, кымши сэзон. Пакылажат ровотайа ылы дэ, пашам пыт кычэн ударны дэ цаклэн биштэмыжы гишэн постройком дон йачэйкү рационализаци бурошки ровотайаш айырэвэй.

Вара Ольоксандрым курсыш колтэвэй. Курсыштыжытий пашам (производствым) йажоэмдэш манын нылтылзы тымэньин. Вара мэнгэшок стройымашкок тидым колтэвэй.

Толмыкыжы пытари чкотурлышывлэн пашаштэйм Ольоксандран анчаш вэрэштэй.

Пырымыжы годым будка доран Йогорыв тэнгэйм вэш ли дэ Йогорывшы „чкотурлышвлэ кым вэрэ ровотайат“ манын кэлэсийш „рушвлэ“ — кымши участкышты — томавлэм стройымашты, „амэриканцывлэ —

амэриканцывлан посёлкышты, „Цитовэцвлэ“ — пытэ-
риш участкышты ровотайат“ манын кэлэсйш.

Ольоксандр тидым колы дэ чкотурлышвлан „руш-
ла“ йиштэм пашаштэм анчаш кымши участкышкы кэш.

Лишкырэк мимэжжий годымок тиды ик корпышын
окниа вашт чкотурлышвлэ шалгым кывэрэм ужын
колтыш. Ўлнэжжий извоска дон ошма лыгыш машинэй
ровотайа. Ольоксандр ти корпышын пырыш тэ күшкы,
4-шы йатажыш кузэн кэш.

Тыштэм тома покшалны вашт, стэнэ гыц Стэнэй яак-
тэок кыридор йиштэмий. Кыридор кок монгыштыжы
кыдэжвлэ ылыт. Кыды кыдэжийштэжжий кывэрвлэ
йиштэн шындыймий ылыт. Кывэрвлэ вэлнэжжий сүк лош-
ты сакой матьэриалвлэ, кыртныи вэдырэвла, пу вэдй-
рэвлэ, коропльявлэ моло киэт. Стэнэш, потолыкэш
моло кужы лоцэнэвлэм шин шындэнйт.

Кыридор мычки цилэ вэрэ хангавлэ, кырпэц пы-
дыргывлэ, партыш лаштыквлэ, лоцэнэвлэ моло кыцэ шон
киэт. Ольоксандр кывэр вэлкы кузыш тэ ик кыдэжийш
пырен кэш. Пырымыжы годым, пырашыжы тор дэ
амаса арлуэш вуйжым тыйкал шындийш. Ольоксандр
кывэр вэлкы кузэн вэлэ поспэйш,— кым эдэм — чко-
турлышывлэ паштэкшүй кузэн шагальэвүй. Ольоксандр
вара толмыжы гишэн нинйлан шайышт пуш.

— Шонгэмий вэкйлэ чкотурлаш тымэньш сөрэм.
Идэя покты, шүмбэлкэвлэ, тымдалтыдай изиш манэш
Ольоксандр. Йишкэжжий попымыжы годым йырэй.

Йара, йара, ана овижай. Тымэнь Ольоксандр тэн.
Вара тийнэт мэнмэм плотныклаш тымдэт — манэш
Сорокин фамэльян ик ровочий.

Тэвэ кридорышты эдэм юуквлэ шактэн колтэвэй.

— Эй, чкотурлышывлә, извоскам кычыда! — манмы йук кыридор гыйц шактэн колтыш.

Күвэр гыйц ик чкотурлыши валыш тә. — Ровочый-влайлән палашаш толда. Вэдйрәштү лэлб вэт, Ышкәтүштү ак сыйгэп! — манын таңвлажылән кэлэсбүш.

Тэвэ чкотурлышывлә валат. Паштэкүштү Ольок-сандрат валыш.

Кыридор вэс монгырышты, Ольоксандр ылмы күдэж гыйц икта коклы мэтйрәш вэрьштү ныл вэдйрән кыртныи вачкы сага кок ровочый шалгат. Вачкыштыжы лыгымы извоска ылэш. Ти вачкым токо вэлэ машинадон кузыктэвүй. Ровочыйвлә тидбүм чкотурлышывлә докы киттонок намал нянгэнэштү. Вара чкотурлышывлә тольэвүй дә чкотурлышашлык күдэж докы намал кэаш палшэвүй. Кандымыкышты күвэр вийкү лүктәл шынгэвүй. Бэрвэзы ровочыйвлә тольэвэйт извозкам цилә коропльашкы оптэн нэльэвүй, охыр вачкыжым вара мэнгэшок намал кэвүй.

Коропльажы изиок агыл. Тыйдйндон короплья тэмшүйжүй извозкам кыртныи вачкэш ныл ганя кандаш попазыш. Коропльам тэмиймийкүй кок мэшәк льэвастырим дә таманьар вэдйрә вайдбүм чкотурлышывлә намал тольэвүй. Ти вийтшүм вара күвэр вийлни шынцүйш пу вэдйрәшкүй оптальэвүй.

Ольоксандр цашыжым анчалты. Вэрэмажүй лу минуттэ кэндакш цаш шон колтэн.

— Пашашкүй эчэ шагалат шоктыдэлүйт, ик цаш эртэнэйт кэш. Ой, ой! пашаэт махань ылэш-манын шаналтыш Ольоксандр.

Чкотурлышывлә короплья вийлән сыйнцэвэйт тавакым шывшаш тыйнгэльэвүй. Шывшыл达尔эвүй дә мэшакүштү

гыц струмэнтвлам лыктэвый. Вара коктын, ровотайаш каньылайн жы ли манын, кывэр вйлэц сүкым цилә ўлыккы йыштыл' валтэвый, кымшыжы коропльашкы тирэшырæk изиш вйдым опталы дä лъэвастырым пиштыш.

1-шы рис. Вара шалахай кидэшкыжкычэмэн ныл оголан изи хангам (соколым) кычыш, вургымла кидэшкыжкы изи кольымым нэльй. Соколэшкыжкы извоска. донльэвастыр йарышым оптыш.

2-шы рис.
извоска дон лъэвастыр
йарышым тэнэ кышкэт.

Вара вэшла гань кольмыдон лыгалтальы. Тымынгй вэс кольмыдон йажонок лыгэн шындыш. Эчэ изиш вйдым пиштэлэльй дä эчэ лыгэн шындыш. Вара шалахай кидэшкыжкы кычэмэн нылоголан изи хангам (соколым) кычыш, вургымла кидэшкыжкы изи кольымым нэльй, соколэшкыжкы извоска дон лъэвастыр йарышым

оптыш тә ёрдымшырәк шагалы. Тыйнгый ти йарышым кольмыжыдан стәньяшкың күшкәш тыйнгәльй.

Вәс чоктурлышывләҗәт тэнгэок Ыштәвүй.

Потолык тон стәньяшкың извоска дон лъэвастыр йарышым күшкән шындэвүй дә правиладон төрлән шындэвүй. Вара эчэ тавак шывашаш шынзэвүй.

Тавакым шывшын сыйнцымышты годым шкотурлышывлә Ольоксандрлан тэнгэ кэлэсэвүй: — Стәньяш пытәри кейшкимүй извоска дон лъэвастыр йарышым шәвүш маныт. Ти шәвүшым пәлә вишкәдым күшкәт. Порткөргүм чоктурлымы годым, стәнажың пырэньян ыләш күнъ, лъэвастырым со йарат — маньэвүй.

Извоска дон лъэвастыр йарышым машинадон йämдýлаш (лыгаш) акли вара? — манын йады Ольоксандр.

— Ныигыйцээт акли. Извоска йарыш шуки вэрэмä 5—6 цаш, шынзэн кэрдэш, лъэвастыр 10 минутышток кажланаш тыйнгәләш, Ышкә силажым йамда. Тэнгэ лимашым чоктурлышывлә „Ырвэээмеш“ маныт. Лъэвастырым машинашкың пиштимүкүй, кошкән сыйнцэш тә цилә машинажым вара пыжаш попаза манын кэлэсүш Сорокин.

— Тинәр кынъэтъель лиәш күнъ, лъэвастыржым малын вара йинъэ чоктурлымашкыжы колтат? Извоска гыц шулдырак ыләш кыцэ? Äль ййлэ моаш лиәш? — манын йады Ольоксандр.

— Лъэвастыр извоска гыц шәргäкäн Ыләш, тидым моаш йасырак, кынъэтъелҗәт тидын дон шуки. Тыйнгэ гынъят нымат ат Ыштүй: лъэвастыртэ йарыш стәньяш ак пиж. Лъэвастырдон ровотайашыжат йажо: стәньяшкың хль потолыкышкың күшкән шындэт тә сәрәнәләтт пырамой ат поспэйй, — кошкэнэт кэн. Извоскажды дон

гэйнь ёптыргэт, пырэнъяштэй ак пиж, кошкашыжат йылэй ак кошки — маны Сорокин.

— Ти пяшам тёрлэш кэлэш. Ат тёрлэй гэйнь, вэрэмжэт шуки эртэй, оксажат такэшок йамэш — манын шаналтыш Ольоксандр.

Вишкыдай яарышым шырэн пытэримыйкайшты, ныгыдырак яарышым лыгэн шындэвий,vara вишкыдай яарыш вайлёнок кыжгырэкэн кышкэн шындэвий.

Ти яарышыжым „грунт“ маныт.

Грунтым кышкэн шындэвий дэй тышакок йори биштэмы ханга лаштыктон тёрлэн шындэвий. Вара правилам кычэн анчальэвэйт эчэ изиш тёрлатэвий. Тымынгы эчэ тавак шывшааш сүнцэвий.

Чкогурлымышты годым игэчий пиш шокши ылвы Грунт пиш йылэ кошкэн кэш.

— Лэвэдэшт лиеш вэкат, — маны Сорокин.

— Эй намалшывлэ лэвэдэш лэвэдэш лыгымы растворым пуда! — манын кыридорыш тыйдай сэгүрэл колтыш.

Ты нүж вэц Ольоксандрлан Сорокин кэлэсэн пуш: „Лыгымын (намёткын)сэк вайлвал слой (патыл) (направкы) лэвэдэш маныт. Ти лэвэдэш тон бэлэш пörtвлäm, больницивлäm, клуб, тъэтрвлäm дэй молымат түцэндэйт, коргы гыцэндэйт стэнавлэштэм лэвэдэйт.

Чкотурлышывлэ коропльям итыграйэн, котши извоскажым кийвэр вайлбэй ыдырэн лыктэвий.

Ты лошты лыгышым намалшывлэ намалаш тайнгэль-эвий: кок бэрэдэй пэрвиш каньёмок кандэвий; vara ик чаным совсэмок вэс ошийиш валгалтышан лыгышым ошмадэок извоскам лыгымым пыртэвий; цицокок вэйт-тон тэмэн шындэвий

Йашыкышкы шырэ кыртни шактэм пиштэн, вэдйрэдон луды лыгышым каштал — каштал тыйдэн ваш шырэш чкотуршывлэ тыйнгэлжэвэй. Шактэжийм түй лошты со бэрзэлэл миэнйт. Шактээш котши когорак маклакавлажийм дэ утла ныгыдырак лыгышыжымат, чкотурлышывлэ тёрökок күвэрйишкы йал лайвэл лыктын-лыктын кышкэнйт.

Тэнгэ луды лыгышым шырэн налмыктий коропльашкок ош лыгышым, кольмыдон йаркалал оптэн нальевэй, вэдэм тэмэлтэвэй дэ эчэ вэс пачаш йажон йаркалал шындэвэй. Вишкыдэй патыл ганый ош лыгышы варалин сыйнзэй. Чкотурлышывлэ эчэ тавак шывшаш сыйнзэвэй.

— Ужат, Матвэйэв тэнг, махань пашам мэйштий-кэлэнэй, — кэлэсэйш Сорокин — лыгышым шактэ ваш шырэйдэ акли, стэнэм ти лэвэтмэй дон вэцкэйжийн лэвэтмэйлэй, хыть ма маклакажат, ёль дажы когорак ошма пыдыргат тыйтэ пайлдйрнэй.

— Лъэвастыржымат йаркалаш сөрэдэй ма, — яады Ольоксандр.

З-шы рис. Йори ыштымхана тон лаштык тэндэномок төрлэш грунтум тийгээлжэвэй.

— Обázатылны. Лэвэдбýшм лъэвастырдэ ак бýштэп. Кýжгýрækýн извоска йарышым кýшкýмбýштýжý гýнь, оголвлä, тörsýр вуйстыкла вэрвлä йýдэ лэвэт кýшкáш лъэвастырым эчэ шукурак йараш вэрэштэш.

— Ну давай, тýнгвлä, лэвэдáш шагалына, скоры качкашат вэрэмä шоэш.

Ик чкотурлыши лъэвастырым лыгыш дä извоска лыгыш тон йаркалыш. Вара цилан чкотуршыквлä соколышки изи кольмывлäдон оптэн-оптэн тýшэц потолыкышки дä кýдэж стэнäшкы (пэрэг-родкышки) кýшкэн шýндэвý, йори бýштýмý ханга лаштык тон ти кýшкýмбýм тёрлэн шýндэвý. Вара правилä дон анчэн вýлвälжýм эчэ тýшлэн тёрлэвý.

Ти паша паштэк кажный чкотуршык выйт вэдбýрам сагашты шýндэвý, кирдэшбýшти — шалахайэш мацала мэтэлкäm, вургымлааэш кычэмэн ханга лаштыкым нälбïн йарыктэнок чкотурлым пашам бýштäш тýнгальэвý: шалахай кидбýшти мэтэлкäm выйт вэдбýрækýн цикäl-цикал стэнä вýлвälжýм нöртэн вýдбýм шäвэвý, паштэкшок

4-шы рис.

Шалахай кидбýшти мэтэлкäm выйт вэдбýрækýн цикäl-цикал стэнäвý Ылвälжýм нöртэн вýдбýм шäвэвý, вургымла кидбýшти ханга лаштык тон пýшкýн шýрэвý

дэшбýшти — шалахайэш мацала мэтэлкäm, вургымлааэш кычэмэн ханга лаштыкым нälбïн йарыктэнок чкотурлым пашам бýштäш тýнгальэвý: шалахай кидбýшти мэтэлкäm выйт вэдбýрækýн цикäl-цикал стэнä вýлвälжýм нöртэн вýдбýм шäвэвý, паштэкшок

вургымла кидйиштыйш ханга лаштык тон стэнäm пышкын шырэвбы.

Шагал-шагал, тамазар пачаш мэтэлкадон вийдим шавэн, правилам пиштэн тёрлэн, ти ханга лаштыкton кит сэрэнок чкотуршыквлä пышкын шырэвбы

Чуч-чучок вэл паша пытыйш. Чкотурлэн йарыктым стэнäйаклака вылвälän ли, тийнэ гыньят тыйдэй тыгыдын ыдыркаллыл, царгэшт шыцшэй ганыы кайы. Чкотуршыквлä оголвлäm тёрлэшэйт шагалыт каньок ыллы: обэд качкаш кэаш 11 цашым звонок звонъэн колтыш.

Обэд эртыймыхыкы чкотуршыквлä кычэмэн ханга лаштыквлä дон да вурсы кашар мычашан пычкыквла дон (отрезовкывлä дон) оголвлäm, мол тёрсир вэрвлäm тёрлэн йарыкгэвбы. Вара петолык, стэнäm молымат пытыйнок йарыкташ шагальэвбы.

Вэс кэчийн вады вэйблä цилä потолыкат, стэнä вылвälät, кайдэж ло стэнäйт цилä чкотурлэн пытэн ыллы. Чкотуршыквлä дон чорнорабочийвлä шэрэшвлä вылэц коропльявлäm, ушатвлäm, вэдйрэвлäm да мол струмэнтвлäm йылт погэвбы, сакой сүк, кыныжшым ўлкы биштэйл шуэвбы да шэрэшбайжымёт вара пыжэн погэн нальэвбы. Кымши кэчэш паша сэдйрэгэцэйн түнгэллэлтшашлык ыллы.

Ольоксандырлан паклыжы ти кайдэжышты (пörtтыйшты) кодашыжат кэрэл агыл ылын. Иэлам ынгылэн, паша ашнымыжымат пайлэн.

Пашашты кок кэчий шалгымашты 47 квадрат мэтийр утларак чкотурлымы, 8 квадрат мэтийр кэчэш эдэмлэн вазын.

КОКШЫ ВУЙ

Амэриканцы чкотуршывлан.

Кымши кэчэш Ольоксандр амэрикански посёлкышки кэш.

Простан амэриканцывлалё тышты балышвлам биштэт таа тыйдйн дон „амэрикански“ посольк тыйдйм маныт. Ныны пырэньялә ак чангэп, стойкывлам вэлэ шагалтат, лоэшбышты торфы плъитавлам оптэн шагалтэн шындат даа түцэндт, көргү гыцэндт вара вайцкыж хангавладон обшивайэн шындат.

Кайдэж ло стэнавыламёт (пэрэгородкы) стойкывлам шагалтэн биштэт. Тынгэок вайцкыж ёнгисир хангавладон обшивайат. Обшивайашыжат цаток ак обшивайэп, изиш йонгывлам кодэн миёт. Вара чкотурлымы годым транзamat шиаш ак кэл.

Амэриканцы цуца вуйлалтыши Моисэйэнко тэнгийм Ольоксандр кычайлмо даа сагажок ик корпусышки кэш. Тыштакэн кок кэчий бинде эртэ чкотурлаш тайнгэлэндт гиньй.

Ольоксандр дон Моисэйэнко пырым кайдэжбисты ныл эдэм ровотайат ылын: вылэцбышты анчэн кок эдэм амэриканцыла вэс кок эдэмжбай рушвлалё кайыт.

Пэл кайдэж кымдык цат-цаток шарышиб шарыимы; вэс пэлбыштэжбай, потолок, күшбай стэндэйт чкотурлэн пытэрбимы даа шарышибайт погэн наимы.

Тиштät обстановки рушвлän ганъок: тýхэнъок сük аравлä лäврä шäрýш вýлнät, лýвälнät дä сэдýрäштý йýрвäш кышты шон струмэнтвлä, матьериалвлä шäпшäлä кикäлät.

Шäрýш вýлнät, сэдýрäштäт лыгышан коропльавлä сýнзýкäлät, сагашток лап столвлä, лыгыш тон кýшкýлт шýндýмýвлä шалгыкалат. Лыгышышкыжы тамахань миж (пын) йаркалэн шýндýмý.

— Моисéйэнко тäг, вара махань лыгыш тиды ылэш? — юады Ольоксандр.

— Извоска дон ошма, пын йарэлä лыгышым машинäй ямдылä. Тэхэнь лыгышым мäлэннä пäшäшкï шывштат.

Тиштý мä лыгэнä дä льэвастырым йарэнä.

— Вара тэнгэ бýштýмäштý пäшä шэргэш ак шагал ма? Äньят пын йарэн тä извоскам äль льэвастырым пэрэгэдä?

Моисéйэнко паштэк тэнгэ ынгылдара:

— Пэрэгородкывлäm мä йонгым кодэн, вýцкýж, ѣнгысýр хангавлädон обшивайэнä.

Тý йонгывлä ылмашты чкотур цат пижшý манын лыгышышкы мä пыным йарэнä. Извоскаат, льэвастырат тиштý тýнгэок расходывыйалтэш, зато шýргý лэс матьериал мä статьанна пэрэгородкывлäm бýштýмäштý когон пэрэглэтэш; манымыш,— цат обшивайымаш вэрэш кýдэж ло пэрэгородкывлäm мä вýцкýж ѣнгысýр хангавлädон йонгым кодэн шинä. Тýдý гýцбýнжý пасна амэриканцывлä статьан бýштмäштý эчэ пäшä ашнымашат, рушла бýштýм шоттон гýнýй, шуки күшний ылэш,— ужат бýшкэйт.

Ик чкотуршык сэдýрäштý сýнзýш короплья док миш, тýшкý изиш вýдýм опталы, льэвастырым

пиштыш дä лыгэн йаркалэн разводкы маным тэнгэйамдбэлыш; вара разводкыжым сага шалгыш стол вйкүйшиш дä короплья гйц ик лаштык лыгышым näлайн вэс ровочный дон коктын ти йарышым изи коль-

5-шы рис. Чкатуршык лыгышан соколжым стъонашкок ёнгэлтэн дä тышэц тёрök ханга лаштыкшыдон стэнä тэрэвэн лыгышым пышкын шырэн.

мы дон дä пүэн лыгым панды дон йаркалылаш тыйгальэвй.

— Ма вар та лыгышым ханга лаштыкэш льёвиртэйлйдä, коропльяэшйжы малын ада бишти? — йады Ольоксандр.

— Лыгышым Амэрикйштийори ровочийвлä биштэт, пашашкы йамдым пуат; аль тйнämок стол вйлан

Биштät стол вýлэц тýдýм нäläш, погашат кит сэмэш толэш.

Лыгышым тэнгэй ѹамдýлýмýкы кажный чкотуршык шалахай кидэш тъылгýжши соколым (рушвлä гань пуным агыл), вургымлаеш — тёр оголан вурсы кычыкан хана лаштыкым нäläйт.

Соколышкы вурсы хана лаштык тон лыгышым нäläйн чкотуршык стэнäшкок ѹанглтэн тýдýм шýндä дä вурсы хана лаштыкыдан сокол гýцын тörök стэнä тэрвэн лыгышым пýшкýн шýрэн.

Стэнäеш пýшмы лыгышым талашалынрак тörлälтэн, тýдýм чкотуршыквлä коашын кытэш торэш пýчкэдýлýнýт.

Пäшä лачок ашнэн виктäрнäлтэш ылын.

Чкотур изиш кажланымашэш, ровочыйвлä шактэ ваш шýрэн ик вэдýрэ ире извоска вишкýдý лыгышым (ошмам пиштýдэок) ѹамдýлэвүй. Тэнгэок вишкýдý льэвастыр лыгышым кок вэдýрэ нäрýкым лыгэвүй. Вара извоска лыгыштон йарэн колтэвүй.

Вара ти вишкýдý лыгышым, кычэмäн вурсы хана лаштык тон стэнäвлäеш шýрэвүй. Паштэкши эчэ изиш ныгыдырак лыгышым шýрэн, вýлвälжым нöртэн-нöртэн эчэ рушла пухана лаштыквлä дон пýшмýла, пýшкэвүй.

6-шý рис. Вурсы хана лаштык каны дон лыгышым стэнäеш пýшкýнýт.

Пышмашэш „рушла“ Ыштымай гыйцын йажо, тыйлгыжшай, йаклака вйлвэлэн чкотур ли.

Ольоксандр дон Моисэйэнко кийдэжвлэй ййдэ сэрнэвэй. Потолык, стэнэ моло чкотурлэнэт пытэримай ылын тай кийдэжвлэй ййдэок. Кышты шон чкотуркышты изиш шэлэквлэй кайыкалат. Моисэйэнко шайышмы шоттонжы гынь ти шэлэквлэй гыц лутмаш, шэклэнймаш нымат лишашлык агыл.

Ольоксандр ик кийдэжышты пу ханга лаштык тон чкотур вйлвэлэм шырэн шалгыш кок ровочийм цаклыши.

— Ма вара, ёй амэриканцывлэйт пу ханга лаштык-владон чкотурлымашты стэнэм пышкыт,—йадэш Ольоксандр.

— Кйрпийц стэна тиды,—манэш тишэк Моисэйэнко,—чкотурлымыльэвастырдэок. Извоска чкотуркым гынны „амэриканцывлэ“ ньигынамат пу ханга лаштык тон вэлэ пышкыт, йужнамжы хыть вурсы ханга лаштык тонат пышкыт.

Вады вэкилэ „амэриканцывлэн“ пашаштэм Ольоксандр висэн нальй.

Кэчй мыч ныл чкотуршик 57 квадрат мэтийр нэр стэнам чкотурлэнйт, вэс статьянжы маншаш гынны, 14 квадрат мэтийрят утла эдэмлэн кэчэш вазын.

Ольоксандр цүдэйяш вэл ли.

— Мойсэйэнко тэнг, тынарыкымок „амэриканцывлэ“ кэчэш лачок вазыктэн кэрдйт кыцэ?—манэш тайды,—кымши участкышты „рушла“ Ыштымашты—8 кв. мэтийр гыц утла чкотурлымаш укэ...

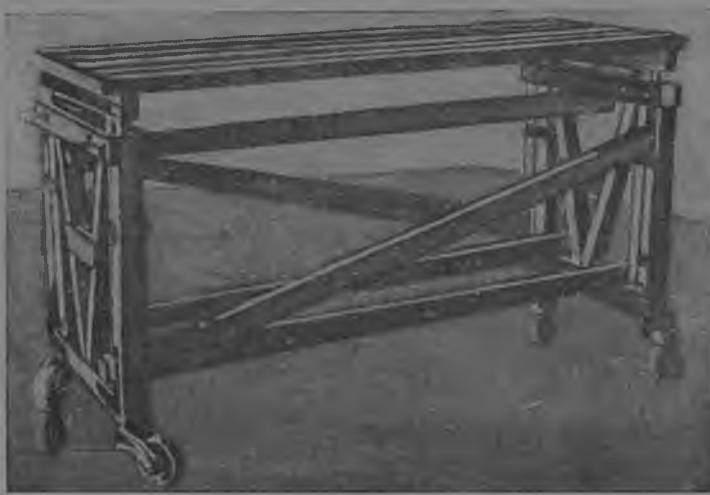
— „Амэриканцывлэ“ тилэцэт эчэ шукуы Ыштэт,—манэш Моисэйэнко тышэк.

Ольоксандр орланэн колтымла ли: „мам вара
быштэт, сага-сагаок ровотайат ылнэжүй, кэрэк түнгэ
гыньят йажо түнгэлмэшвлэм иккэнэ — икты дон ваштал-
тымаш ньимат укэ,— ёшкэ дурэшүйжүй Ольоксандр
тумайа. Рационализаци, постройком, йачэйкүвлэжёт
мам анжат вэл?“

кымшы вуй

Цитовцы чкотурлышывлә доны

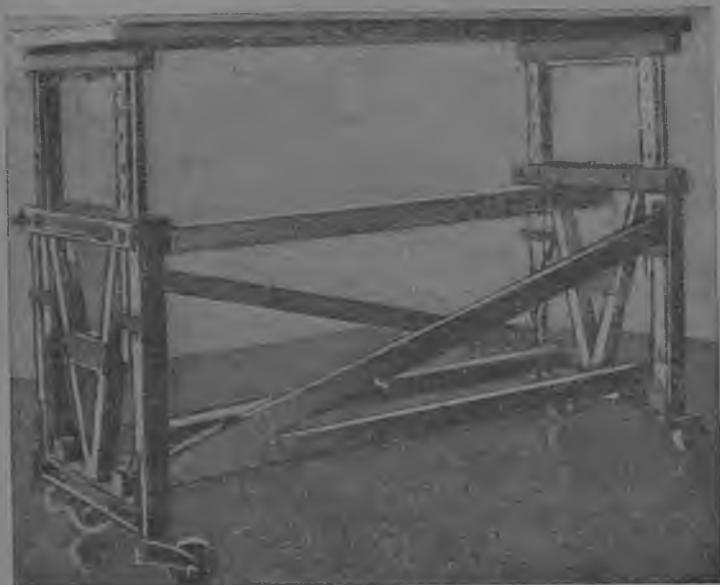
„ Вэс кэчйнъ пыйтариш участыкышкы, кут йатажан корпусышты цитовцывлә ровотаймашкы Ольоксан-

7-шы рис. Кыртныи арававләэш изи пун тэлэгä по-
стол шындымы. Вылвлажым кэдэршэт лиеш. Кандыш-
мы пу шарышыжы тиды ЦИТ (Ын) ылэш.

др кэш. Ти корпусыжы кымшы участкыштыш каньок ылын: кыридор мычкок кок вэлнät кыдэжвлä ылыт. Пырымаштат, кыридор мычкат юлток ыштыл шындымы ирэ сэдбэрä кайэш.

— Тишты ак ровотайэп вэкат,— йшкэ турэшыжы Ольоксандр тумайальы дэ ташкалтыш мыч күш кузыш. Цилә вэрэк тэхэнь ирэ ылын. З-ший йатажышты стэнавлээш дэ кыридор потолыквлээшт цишти лыгымы кышкэн шындымы, шарышыжы гийн сэдйрэштэй ак кай.

8-шы рис. ЦИТ-ЫН ПУН КАНДЫШМЫ ШАРЫШЫЖЫ. ВЫЛ-
ВАЛ ПЛОШАДКЫЖЫ ЛҮКТАЛ ШЫНДЫМЫ.

Ольоксандр цүдэйаш вэл ли; „Кыцэ варл тэнгэ? Ик пачаш вэл лыгышыштымат эчэ кышкэнйт шарышым погэнэт нэлэнйт, кыцэ пакылажы вара пашам кашарташ сөрят?“

Кайдэжышкы нырышат, Ольоксандр изи тэлэгэй постолым ужы. Шындымы кыртни арававлээш, пу пырсвла гүц станжы биштимы. Күшйл шарыш вылныжы

изиши извоска лыгыш тамгавлә кайыт. Тышләләйн йыржы анжалъят вайлвәл площадкыжым кузыкташ—валташ лимыйжым цаклыш, дә ты шот тон ижү кан-

9-шы рис. Күшбәл полицә вылны тэлэгашты лыгым
дон кого короплья шындымы.

дашмы подийомный (луктәш-валташ лимы) шәрүшым Ольоксандр цаклыш..

Кыридорышты тама ружгымла шактыш. Кыдэж гыйц ләктәт тэлэгәм шыйкән толшы ровочыйым Ольоксандр

ваш ли. Тэлэгэжай кыртни корны станциштиш багаж шывштымы ганы ылэш, шайндымы кым кого арававлэш. Кушыл полицай вайлнэжай кого короплья лыгмы дон шайндымы. Кайдэжайшкы тыйдым ровочай шыкэн пыртышат кандышмы шарышвлэ сага шагалтыш.

— Вара кү ти коропльам шарышайшкы нэлэн шайндэй? — Ольоксандр ровочай гайц йады.

— Малын нэлэн шайндайшайжай тайн кэлэш манат? — Бишкэ вэлцэнжай ровочайят йады дэ тайшакок маны: — короплья тэлэгэшок и кодэш. Тайшэц нэлэш ак кэл.

— Тайнгэ гайн вара кыцэ тэлэгашайжай тайны тидым шайндэнэт, вэтийд күштылгок агуул сай? — со йадыштэш Ольоксандр.

Тивэ кайдэжайшкы симисы „спэцовки“ (йори пашаэш чимэй) выргэмэн эдэм пыртышат.

— Кыцэ тайн, тэн, тишкай попазэнэт, — Ольоксандр гайц йады. — Ма тишти тайным интэрэсуйя?

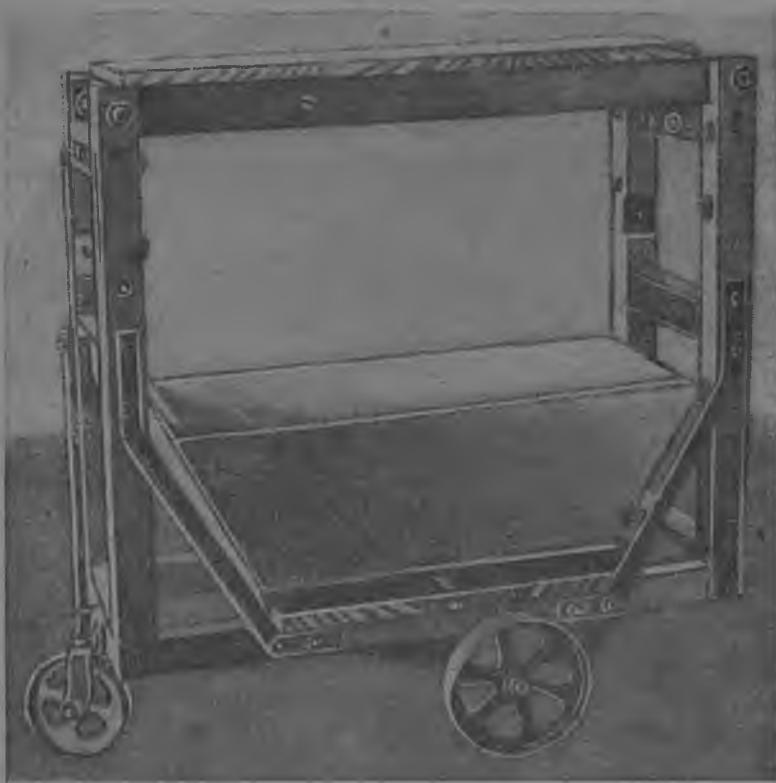
Кү ылэш, малын тиш пырэн — йилхи Ольоксандр тыйдилэн ынгылдарэн пуш.

— Зыков Васльи мэйн ылам, — маны йадыштши симисы спэцовки выргэмэн эдэм. — Мэйн ЦИТ (ын) старший бригадир ылам. Алдоко, кыцэ лыгышым коропльашкы оптат, тыйдым ужат.

Ольоксандр Зыков паштэх кэш. Пырэвий ик кайдэжайшкай. Тишти ик окньашты вочык пындашан дээж кок заслонан кого йашайк (короплья) пыртэн шайндымы. Ровочайвлэ тэлэгэвлэм лайвакайжай шыкэн кандат ылын дэ тыйдийн ик заслонжым пачын, ныгыдай лыгышым тэлэгашкай йоктарат ылын. Васльи тэнгэ шайышты:

— Окньашты сыйнзайшти кого коропльам „бункэр“ маныт. Лыгышым подийомный машинадон лүктэн түүчин

тыйшкы оптат. Подйомнык токыжы кудывичайшыт лыгышым йämдэлшы машина доцын йämдэ лыгышым ровочайвлä шывштат. Тэль эгаштыш коропльавылä

10-шы рис. Тэвэ коропльан тэлэгä. Коропльажы күшёл польцицашгэжж агул, ўлнайшбашгэжж сийнзä.

лыгышыдон тэмийн мимй сэмийн, нинийм ровочайвлä чкотурлаш тыйнгэлмэшкок кэрэл вэрвлä йыдэ шывштэн шайндёт анзыцок. Кызыйт тэвэ тыйнгалынä.

— Тэвэ чкотуршык кыйвэр-тэлэгаштэжж (кандышмы шарышбаштэ) шалга, сагажок лыгышыдон вэс тэльэгä кандэн шайндымй.

— Ўл стэнä чкотурлымы годымжы кыцэ?

— Тыштыйжёт тыйгэок. Тэвэ короплья дон тэльэгэ. Коропльажы күшйл польциä вйлны агыл, ўл полицашты сынзä. Тидй ўлны ровотаймы годым: чкотуршык сэдйрэшти шалга, лыгышыжы тэлэгэштий йашыкшты ылэш. Ал доко,— цилä йишкэок ужат.

Ольоксандр дон Васльи б-шй йатажышы тэвэ кузэвь. Ужыт, цилä вэрэ ирэн кайэш. Кыридорвлä мычкы тэльэгэвлä кыдалыштыт, кйдэж ййдэ лыгышым шывштат,

— Махань вйлвälдäвйлажы вара тэмдэн, — йады Ольоксандр.

— Цилä йиш, — кырпйцынät, бэтонынат, пунат дä сакой йиш пльитäвлäгйцынät, — тышäкши Васльи маны.

— Кышты вара льэвастыр лыгышыжым та лыгэдä, кыцэ?

— Мä льэвастырдэок чкотурлэнä вэт. Машинä лыгышым йämдylä, мажы тыйдым тöröк пашашкы колтэнä.

Нымам ынгылэн аккэрт Ольоксандр, ньигыцэйт.

— Зыков тэн,— манэш Ольоксандр, — мйнь чкотуршык амыл гйньят, йндэ нйл кэчй, со чкотуршыквлä лошты каштам. „Рушла“, „Амэриканцывйлälä“ чкотурлышыввлä цилän пу стэнäвлäm льэвастырдэ акли чкотурлаш манын цилän йньяндэрэвь. Тийн манат льэвастырдэок тэмдэн чкотурлат. Кыцэ вара тэнгэ? Ынгылдарэн пуай пожалсты, ато мйнь вуйыштэм йаштокок куктаналт сынзэш.

— Матвэйэв тэнг, вуйыштэт йишкэ шот тонэт куктаналтэ, тиштий йäl тйлänэт куктылын шайышты-

ныт,—маны Зыков.—Мэнмэн Совет Ушэмештэт вэл агыл, вэс китвэлштэт эчэ пу стэнэм льэвастырдэ чкотурлаш лимбым цилә вэрэок ак сыйнзэп. Кым и первирæk мэнь бишкэйт ньигыцэйт акли манам ыльы. Тэвэ паша гишэн тымдыши цэнтр. институтыштэй тымэньялымэт палышым: Германыштат, Латвиштэт, Польшишты, Бэлоруссиштэй, Льенинград, мол областышты—мэ доннаат пу стэнэм льэвастырдэок чкотурлат. Ти йэлан цилә сэкрэтшай тиштэй ылэш:

Извоска лыгышым иккэнэшток агыл, изин—изин выцкыж ланзывладон стэнэшкы кышкат. Сыйнзашайжайт, йажон кажланашат вара ирүкым йаштымлэ. Лыгышышкыжат утлаок лаврэм ошмам йараш акэл, извоскожимат шуку йарымла йинчы ли, тэхэнь чкотуркы пу стэнээш йажон пижэш, пингайдыжы дон гйнны эчэ льэвастыр йарышан гйцэнйт йажо (пингайды) ылэш.

Корпусым чкотурлымашты цилә пашэм кым лаштыкэш мэ шэлыннэ: пытариш кок йатаж гйцэн тийнгэлайнэ, вар 3-ши, 4-ший йатажышкы кузэнэ, кийзитши биндэ кок кэчэ эртэ 5-ши дон 6-ший йатажышты чкотурлаш тийнгэлайнэ гйнны.

Транзам шимаш, бэтон потолык роэштмаш (насэчкы маныт рушлажы) молы дэ цилә йамдайлымаш пашажок эчэ кок ёрнэй мэ анзыцна эртэрэмий ылын—майлэннэ кышты шон изиш тёрлэлэш вэлэ попазыш.

Кийзйт вот пытариш ланзым стэнээш шэвэмийм мэ ужына паша тынгэлмаштий.

Васльи паштэк кийдэжышкы Олэоксандр пырыш. Ты кийдэжыштий кок кандышмы шэришвлэ ылыт. Лошты ик тэлэгэ лыгышыдон сыйнзэ. Ты лыгышым ик

ровочный йори лыгымы пандыдон йаркалыл шалга.

Ты ик кандышмы шәрүш вәлнүйжы стэна гүц изиш ёрдыштырәк чкотуршык шалга.

— Тынгәлйәнә ли ма ли, Макаров? — чкотуршык гүцийн Васльи йады.

-- Звонокым вычэм,— манәш Макаров. Палшиши (подсобный рушлажы) ровочыйвлә ик пәл цаш анзыц чкотурлаш вәрим йämдylät. Чкотурлашыжы кызыйт

11-шы рис. Кидышкәйжүй каркам кычыш („Хватки“ манмы цит-бын каркам).

вәлэ вот тынгәлйит,— шайыштәш Васльи Ольоксандрлан.

Кыридор гүц звонок шактэн колтыш. Макаров коропльашкыла пүгүнәльяйт короплья тыргүц каркам кәдәрүш, кидышкәйжүй кычыш, ты короплья гүц лыгышым каштальы дә потолыкышы льоц шуш.

Ольоксандр пәшә анчаш шагалы, ужәш кыцә цитовцы ровотайымаштыжы вургымла йалым йäшүйк лишән со анзыц ташкал миэн, кыцә пүгүнәльин каркаждым лыгышышкы туранок цикалбайн дә изиш йäшүйк мыч лыгышым ыдыралын каштал миэн, кыцә китшым айайлтэн тыйшәц каркам лыгышы цицок лыктын дә ки-

дыйм тёрök шäрälтэн, йышкэ изиш какльянэнйräк дä вара тýрük виктäлтэн каркам шуэн колтымылаок потолык лиш сäрälбïн дä тýнгэок пыроворын мýнгэш шывшын näлýн миэн, ужын кыцэ тэнгэ йыштýмашты каркажы гýцын потолыкыш кы лыгышы кýшкäлт миэн.

12-шы рис.

Вургымла йалым йäшýк лишäн анзыц цитовэц ташкал миэн.

лахай йалжым,—кыды статьан анзыц ташкал миэн.

.... Лыгышым потолыкышы кýшкэн миэн.

Тэнгэ цилä потолык йýрвáшок кýдэжéшты лыгышы дон кýшкýлт сýнзы. Потолыкышы лыгышы ўлкät изиш кýшкäлтй.

Вара Зыков пäйим йыштýш дä Макаров шагалы.

— Матвэйев тýнг, йиндэ анчалыма яа цäшым. Цаклы мазар вэрэмашты Макаров стэнäшкý лыгышым

кышкэн йарыкта, — маны Зыков, — сэкундумэрэт вэлэ ылнэжэй тишакэн, минут, сэкундай тэнгийц шотыш нэлмийлэ ыллы.

Макаров стэнэшкэй лыгышым кышкайш тэнгэльй. Тишты кого кышкайвлэлиэвэй, потолокышкы кышкимэй готши ганы агыл. Сэдйрэшкэй совсэмок лыгы-

13-шы рис. Лыгышы когорак кышкайвлэдон тиштэй вазы, потолокыштышла агыл.

ши биш вил. З минут тэ 20 сэкундашты ул-укэ стэнэ лыгыш тон кышкайлт лэвэдэлтэй.

Ольоксандр шэриш вэлкэй кузышат дэ тэй пашам висэн ижэй нэльй. Лакты 8,5 квадрат мэтийр стэнэй.

— 2,5 квадрат мэтийрэйт утла минутышты, — Зыков маны, — вэс статьянжы 150 квадрат мэтийр нэры совсэм цашишты, 1200 кв. мэтийр утла кэчэй мычки. Вот мэйцэ ровотайэнэй.

— Макаров тایг, ти ун кэчэш тыйн мазар квадрат мэтрэм вазыктэнэт?

— Тэнгэчй, анзыл кэчэт 700 кв. мэтрэд он кэчэш,—маны Макаров.

— Ит цүдэйй Матвэйэв тайг,—маны Зыков,—ти когон паша ашнымашын сэкрэт пиш приста ылэш:

Карка ик вийц пачаш кольмы гүйцэн шуки лыгышым кашталэш; лыгышыжымат мэй тёрёк стэнэшкүй ёль потолыкышы күшкэнэ, соколышы моло оптыл ана шалгы; күшкүшйнэт күшкүмашёжкүй тёр ылэш, ЦИТ—йиштий йажон тышлымы.

Цилажжай тэвэ тэхэнь кого паша ашындарымашым пух. Пайлэт, мэй йори кянгашыктэннэ кок лыгышы күшкүшйвлэм, иктэм кольмыдон, вэсэйжим каркадон, пүэннэ иккань ик нэр стэнэм когольланштат. Тэвэ вара ляктай тэнгэ: 10 квадырат мэтр стэнэм сокол гүйцэн шавьимашэш 6 минут да 8 сэкунды эртэн, каркадон ровотаймашты гүнны 1 минут да 37 сэкунды вэлэ, соколдон ровотаймашты күшкүшй 339 тэрвянамашым йиштэн, каркадон ровотайшы 45 тэрвянамашым вэлэ; тай шот тон цитовски ровотайш 8 пачаш күштылгэш, ашнымашэш паша ляктэш.

— Кышты монда тай каркажым? Йишкэок тумайэн лыктында, ёль иктэ вэр гүйцэн кандэндэя моло?

— Каркадон тагынамшэн Вэнгрии сэндэлжийштий ровотайат, ровотайат Гэрманьйштэт, Италиштэт, мол сэндэлжевлэштэт. ЦИТ цилэ сэндэлжик вэлнэш лыгышым күшкүмаш ѹёнвлэ логийц каркадон күшкүмашэш шагалын, шотла ти статьан кит тон күшкүмаш.

шым сэк йажо күштылгы йёнэш. Ти цит лыкмы карка изиш вашталтымы вэнгэрски йиш карка ылэш.

Палышы ровочый лыгышыдон тэльэгэм изиш лишкырэк шыкэльй. Цитовэц кандышмы шарышым

14-шы рис. Мэ йори кок күшкүвлэм, иктэм кольмыдом, вэсыы цитовски каркадон төрэштэрэн анчэннä.

стэнä вэс вуйышкы шыкэл кэшэт, кузэн шагалыы вýкýжы дä эчэ ровотайаш тýнäлъы. Цилä стэнä күшйлбаш лыгышым күшкэн пытэрбашэт, кыйдэж гýцйн лякты.

— Стэнä вýлвälэшыжы малын биш шäвй вара, күүл стэнäжымэт чкотурлаш шагалэш? — йады Ольоксандр.

Кýрпýц стэнä йýлэ кошка, — мэ вара тидым чкотурлэнä. Пу стэнä ўлвýллажым ик 50 минут эртбымбей,

эчэ кок күдэжбаштый потолбыхыш дэй күшйл стэнэш шавьшым кышкэн пытэрэмийкйж, Макаров тиштэт чкотурлэн кода.

Ты лошты охыр йашыкэн тэльэгамёт күдэж гыпин убирайт, вэсэм ўл полицээш шындэн йашыктон пыртат.

Ольоксандр тэнгэ кытырэн Зыков тон шалгымашты, палышы ровочий кольмы дон ыдырэн, ваштырдон биштэл вилши лыгышым йылхи тэлэгаштыйш пуста йашыкышкы п. гэн нэльй.

— Лъэвастырдэок мэй чкотурлэнэ,— манэш Зыков; — извоска лыгыш, коньешны ик 20 минутышток портьалт ак кэ; цилэ тыйдым мэй погэнэ дэя запас йашык ток вэс күдэжбашкы нянгэнэ, яарэнэ свээзэ лыгышыдон, дэя майнгэшок йэлашки колтэнэ. Лыгышат ньимат ак йам, сүкэт паша паштээк ак ли, шывшташ тыйдым ак попазы.

— Цитовцывлэ, таёй шавьмий паштээ стэнэм ада тёрлэйл?

— Малын; тёрлэнэ мэйт, тагачок вэлэ ана, иргодым.

Лъэвастырдымы лыгышы қужын кошка рушла дэя амэриканскилэ биштэш чкотуршыквлэн манмы шайам ѿшындэршшт, Ольоксындр кэлэсбаш:

— Тынгэ гынь, Зыков тэнг, кышкымашын кошкымым вычэн таё шуки вэрэммэй ёзирэй йамдэдэй.

— Малын вара вэрэммэй такэш йамдымла? — Зыков отвэчайш.— Пашадэ мэй ик минутат ана сынзэй. Макаров бишкэтшок тагачы ик лу күдэжбаштый лыгышым („шавьмий“) кышкэн пытэрэй, кымытын нынэй ятаж хэллэок лыгышым кышкэн йарыктат.

— Кынам йиньэ вэс пачашыжы күшкэдэй?

Тиштэй махань стэнэй вэлвэлжий дэй махань и-гэчий (погоды) шалга: ирйик и-гэчийштэй гүйнүй дэй пу стэнэй вэлвэлжий тёрлэн, вэс пачаш күшкэш вэс кэчийнок лиеш, күрпүйц стэнэйшйжүй эчэ түй кэчийнок күшкэш лиеш.

Сэдйиндонок мэй пытэри пу потолыкыш дэй күдэжло стэнэшкүй лыгышым шавэнэй.

— Махань лыгышым, кыдын күжгүйцэн тэй шавэдэй вара?

— Пэлэ вишкэдэй извоска лыгышым мэй нэлэнэй, бетонэш күйнүй извоска, аль цэмэнт йарышан извоскам нэлэнэй; 3—5 мм. күжгүйцэн күшкэнэй.

— Остатка пачашыжы ти күдэжийштэй кынам күшкэш сөрэдэй?

Ик кым кэчий эртэймийкүй.

— Вот и-на! — ман колтыш Ольоксандр түнгэ гүйнүй тэмдэн паша пытэймашбайм нэйл кэчий мыйланэм тиштэй вычэн сыйнзаш попаза?

Зыков ваштыл колтыш.

— Малын, тидэйм простанок йаштэш лиеш: нэлүйший ятажышки, вара кымышышки мэй пытэри валэнэй, вара вэсйшкүй дэй пытэришьшкэт. Пашам цилэй пачэлэй-пачэлэйок ужын кэрдэйт. Ёлдэй, Матвэйэв тэн, паштэкэм.

4-шүй ятажышты, ик күдэжийштэй кандышмы шарайшвлэ шалгэнйт дэй лыгышыдон ик тэльэгэй ылыныт.

Күдэжийшкүй пырыши цитовэц юшбик вэлэц правилам нэльбэй, шэрбэш вэлкүй кузышат кок китшйдонат потолык мыч правиладон шырэльбэй. Күшкүймэй лыгыши правила лывэлэн тёрлэлтүй. Тэнгэ ўштэн потолык

йыр-ваш, стэнэй йыр-ваш цишти тёрлэн сарныш. Кит шотыдым йыйдэ шарышижым шыкал, тэрвятыл миш, эртэйш вийц минут цилажы.

Лыгышым тёрлэмэш ярышат,— Зыков маны.

— Ужат, кышкышэт (намёт) стэнэштэй совсэмок ошэмий, значыт тиды кошкэн; кэчалт сыйшай маклака ганывлажым моло правиладон йылхи симайат, тёрлэт; биндэ грунт манымат кышкаш лиэш. Тэвэ кызыйт ти пашамёт ужат.

Ровочий йашкыштэйш лыгышым яркаал шиндыш. Тиды шавымы лыгыш кызин ныгыдырак ылын.

Цитовцы — чкотуршык шарыш вйлкы кузэн шагалын каркадон лыгышым потолыкышы дэй күшйл стэнэшкэт шавышым шавым готшилаок кышкаш тэнгэльй. Шавымаш торц ныгыдыракын дэй кыжгирэйкын кышкышвлажы каркагыц ньоцкэ стэнэш кышкэлтэвэй.

Пиш тышлэлт паша йиштэлти, латнанрак, шавым готшила талашэн агуул.

Тэнэ потолыккэ, стэнагэ кышкэн ярыктымыкы, кышкышы вэс шарышишкэй ванчыш, анзыц анчыктым шот тон йашык тэрэш какльаналы. Икмазар минут кэнэлтэлтэйш эчэ котши нотолыкым дэй күшйл стэнэш кышкаш тэнгэльй.

Кыдэжкышы эчэ ик чкотуршык пырыш сагажы — 2 амэрикански гань кок кычэмэн ханга лаштыквлам кидэшшижы кычэн. Ик ханга лаштыкши ёнгысырэклэ, вэсийжы — кымдаракла кайэш. Сагажок руш чкотуршыквлэн карньизы шывшмы ганы шаблонат улы.

Шарыш вйлкы кузэн шагалын чкотурлыши цитовцы лыгышым кидэш провийэн анчальят, амаса кытла

тöрсöр вäрьышты кышкымым пытäри ханга лаштыкton, паштäкшy тy пыртым шаблондон тöрлäш тýнгальы. Тýнгэок вара потолыкышы, стэнäшкай кышкымы лыгыш вýлвälймät тöрлýш. Күшyц дä ўлкылä, торэш дä кытмычыла шýрýмýжy „рушла“ äль „амэриканцыла“ биштýмýлäок кайэш, кымданрак дä латнан биштýмýжy вэлэ изиши нýнйин доц айырта.

Потолыкым тэнгэ тöрлэн шýндýмýкýжy, чкотуршык правилам пиштэн áнжыш, дä кышты тöрсöр ылмыжым ханга лаштыкton тöрлäлтэн миш.

Ольксандр йадыштын;

— Кýдын кýжгýцым грунтшым пиштýмлä? Махань лыгыш тишäк кэлэш.

— Ти мä ужмынашты пиштýм грунт йарэнок биштäлтý, äль эчэ иктамам биштэдä?

Цитýн старший бригадыр пачэлä—пачэлä цилä отвэчайэн кэлэсэн пуш.

— Грунтышкат тy извеска лыгышок пыра. 6—8 мм. кýжгýцым грунтым каркасон кышкымылä, кýчэмэн ханга лаштыквлäдон тöрлät дä вýлвälйн тöр—сýржым правиладон анжат. Кышты шон лаксак канывлäшкýжy лыгышым кышкэн, пытýнок грунтым тöрлэн йарыктат.

Амаса окnya кытлаштыш вочык тýрвлäм рушла, аль амэриканцывлäлä киттонок вэл мä ана торлы, мä тýдýвлäм йори шаблонвлäдон тäрлэнä.

Кышкышы тöрлýшы гýцын пысýрäкын пäшäm биштä; тýдýн дон ик кýдэжýшты кышкымым тöрлýшы тöрлýмäшэш тýдýлän кок кýдэжýшты кышкэн йарыкташ пуат. Вэс кýдэжýштыжy кышкэн йарыктымыкыжы мýнгэшок тиш толэш.

40 минут эртбимэшэш кышкыши мыйнгэшт ти кайдэжбышти тольбы. Палышы ровочий ти кытлашты сэдбэрэш вацши лыгышым шаанышишт мэт биштил погэн нальбы, охыр йашыктоон тэльэгэм шывшил лыкты дэвэс тэльэгэмт ўл полицээш шындбим йашык тон шыпшил пыртыш.

Потонышты, стэнэшти лыгышым кышкалалын дэстэнэ ўл вэлбүшти эчэ тыйдбим тёрлбүшти цаклым лаксаквлашти кышкаш тайнальбы.

Пытайнок йарыктымы чкотур грунт рушла ёль амэриканцыла, кышкымы грунт гыц нымадонат айырлыдэ, вэлвэлжэй вэлэ изиш тёрбэрэклэй кайэш.

— Мазар пачаш тэ чкотурлымаштида лыгышым кышкэдэй? — яады Ольоксандыр.

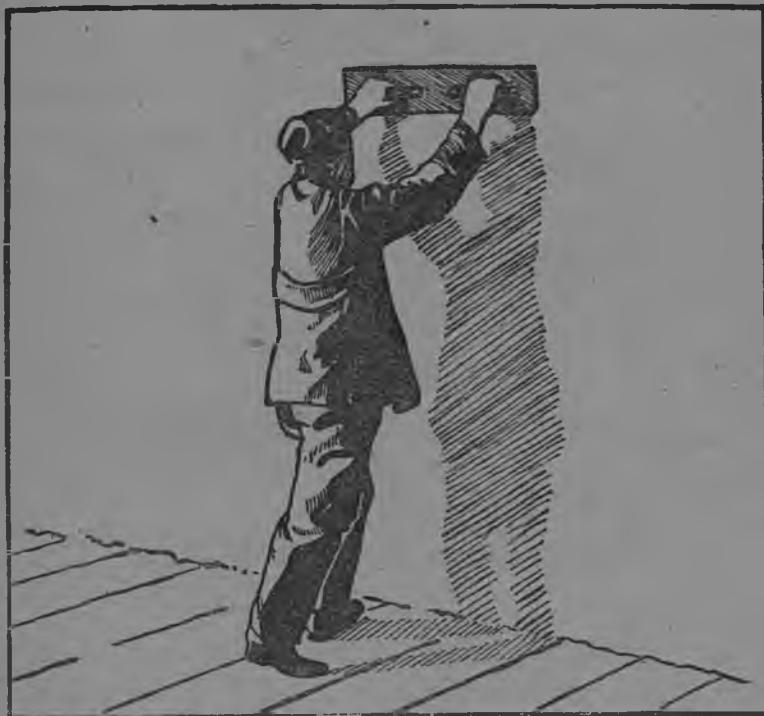
— Нийгынамат мэй, цитовывлэй кым пачашым чкотурым биштэнэ: пытэрли шавьшым шавэнэй, вара грунтым кышкэнэй дэй кымшэшёжэй лэвэтмийдон (накрывкыйдон) лэвэдйнэ. Рушла транзам шимаштижэй гынней дэй стэнэжийт пэлэх турэ төрсөр оптымашти моло йужнам вэс пачашат грунтым кышкаш попаза, ёль чкотурлымы стэнэшти котши лаксак каньиввлэш лыгышым кышкымылэй, тёрлбимылэй.

Эчэ Ольоксандыр грунт кышкэн пытэримыкы таманьар кайдэжвлэм 4-ши дэй 3-ши йатажышты анчал сэрниш. Цилэ вэрэ тывыл, ирэ ылын. Ольоксандырлан рушла чкотуршыквлэ доны лавыргийш выргэмдон кашташат намысын вэлэ чучы.

Вэс йатажышты ик кайдэжышти Ольоксандыр шярьиш вэлкүй кузышат потолык дэй күшйил стэнэ чкотурым тыйкэл анчыш. Кошкэн шынчши ош грунтэт когон тэмдэлмийкүйжэй гыннь вэл изии ладырга ылын;

кышты шон изиш шэлбиквлэй кайкалэнйт. Зыков кэлэсбийши — кок кэчий вэлэ эчээртэн, — грунт кийшкймий готшэн.

Вэт цаткыдын вазын, — маны Ольоксандр, — йин-

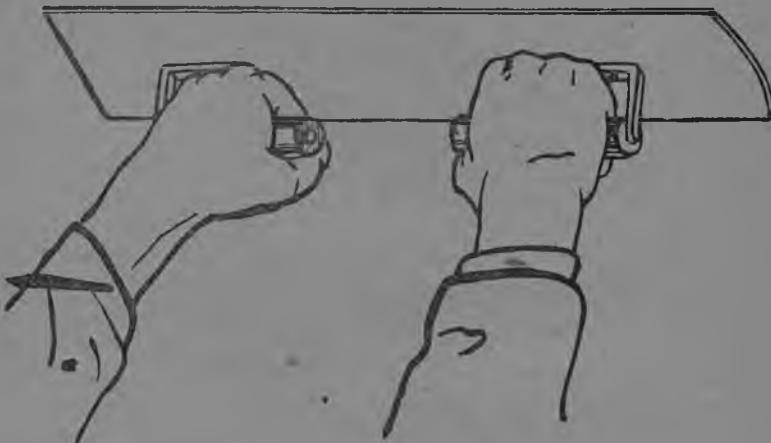
15-шй рис. Тёрлышывлэй паштэкйштий йарыктэн мишивлэй (отдъеловщик) вурсы полуторкывладон тыйвайлайыл миэнйт.

дэ мйн льэвастырдэйт чкотурлыым ужым. Ти шэлбиквлажий вэлй лүдйиш агылэпvara?

— Когорак, вашток кайши шэлбиквлэй ылгэцы дэйрым-йир вэш кайыт ылгэцы, тйнамй йэла худа ыллы; ти изи шэлбиквлэй нымат лүдйиш агылэп: нинй цилэ

лэвэтмйдон лэвэтмй годым шырнälтйт дä вара ньи-
гынамат вэс пачаш ак лиэп. Äлдоко кýридорышкы—
маны Зыков: — тýшты лэвэтмäш кэä.

Кýридор пýтymäштей кандышмы шäрýшвлä дä
лыгышыдон тэлэгäвлä ылыныт. Кýшкýшы вишкýды-
рäк лыгышым ик лаштык потолыкым дä кýзбít Ындэ

16-шы рис. Вурсы полуторкын Цит „кычэм“.

тýшкäн — тýшкäн, стэнäm лэвэтмйläок агыл, лыгы-
шым шäвэн литýмäш пýсýн ровотайа.

2—3 минут эртýмäшеш, паштэкшок кýшкэн шýн-
дýмей лыгышым тöрлýшýвлä кычэмэн ханга лаштык-
тон дä правиладон тöрлэн миэнйт. Тöрлýшýвлä паш-
тэк йарыктэн мишýвлä кого вурсы ханга гань кычэ-
мэн лаштыкton тýвýлайыл миэнйт.

Ти полуторкы тýрвлäштйдон ровочыйвлä мýнгэш-
äньэш стэнäштейш лыгыш кýшкýмäш вýлэц ыдырал
миэнйт. Стэнä вýлвáлым икäнäшток тöрлätэн, амэри-
канцывлäн гýцät йажон тýрлгýжäлтэрэн миэнйт.

Күшнät, ўлнät лыгышым иктбى стэнäш кÿшкýмбы йашток тёрлэн миэн, паштækшى кок ровочый йарыктэнок тёрлэн миэнит. Тайлэц пасна ўлнбжы ти ровочыйвлä аңзыц ик ровочый стэнäшкй лыгышым кÿшкэн миэн,

— Пашам йарыктышна,—цитовцы Зыков маны,— чкотур вёлвёлт йажо. Оголвлäm вэл фасонный правилавлädон изиш тёрлёттäш кодэш. Ужат, чкотур стэнäm изи тьорка дон пышмашэш, мä кого полуторкыдон пышкынä; каркадон ровотайымлаок виктэрлätэш: паша 7—10 пачаш паша ашнымаш куза, палыкынок йажон пашаёт лактэш.

Лэвэдйшэт тишти ак шыгыллалт (ак вил), йажон пижэш. Лэвэдйшым кÿжгýм ак пиштэп ситä ик 2—3 мм. кÿжгýцок. Грунтышки йажон тидбى пижэш, чкотур цаткыды йажо лиэш. Шпакльыдон йаклака ўтынү крэскäдон чиалтäш кэлэш кйнй моло мэнмэн чкотурым ышпакльыдэок чиалтäш лиэш,— тидбى эчэ пашашти экономим Ышта.

Ольоксандр топлот күшбىц чкотурлаш тýнгälмй гишэн йадышты. Зыков тэнгэ ынгылдарыш:

Чкотурлымашэш, стэнäm роэштмашэш, стэнäm, потолокым шимашэш Ыштымбы шэрбшвлäm вэс пачаш Ыштымбыlä бинжé ли манын, нйнй вёлэцок рушлаат, амэриканцывлäläйт ньигынамат пашам күшбىц Ыштäш тýнгälйт. Тыдыйгыц пасна йырваш цатцаток Ыштымбы шэрбш, ўлыц чкотурлаш тýнгälмбى, стэнäm когон портья, пыдырта, күшбىц вишкыдбى лыгышат, йогэн сыйнзэш моло. Паша пытыймашэш аңзыц чкотурлымы ўл стэнäвлäm со вэс пачаш тёрлбидэ ак ли. Цит (влэн) кандышмы шэрбшвлä ылмашты шä-

выйшымёт, грунтымат күшыцät, ўлбыцät кышкäш тыйнгäläш эчэ йажоракэш лäктэш: ўлбыцын тöрлэн кузашат, полуторкыдан лыгышым пызырäl миäшат когон йажо, кит сэмэш лäктэш.

17-шы рис. Накрывкым (левэтмäшым) цитовцывлä ньигынамат күшыц тыйнгäläйт.

Накрывкылажым күшыц, потолык кыц вэл кышикät, ато йарыктымы чкотур портьалтэш.

— Цитовскилä амэрикански рэйкывлäдон чкотурлаш лиеш, ак ли?

— Лиэш. Мä цитовцывлä, амэрикански рэйкýйдон ровотайэнä: пытäри кÿшкýмашэш ныгыдырак лыгышым Ыштэнä, йарэнä мижпачым, (очёсым рушлажы гÿнны) рэгэнъим, тыгыды тарваш пыдыргым дä молымат, Ылькýм, ўпым вэлэ мä ныигынамат ана йары: тыйдö шэргäш хäдир Ылэш, мä тыйдым вэс кидбÿшкÿ шывштэнä. Пälэт Ышкэок мälэннä шуку машинä кэлэш. Тыйдиндон. Мол пашажым вара тыйнгэок Ыштэнä.

Вэсйжйгэ, пытäришгэ йырок йатажвлäm Ольоксандр анчэн сärныш. Чкотурлэн йарышы стэнä вýлвáвлä цилä вэрэ йажон тёр; тэхэнъи тьылгÿжши, польируймы пу ёль лу ганыла кайынты.

— Паша литымаш йажон лактын, маны Ольоксандр.

— Маханъи Ыньэ паша ашнымаштажы ровочый-лан вазэш?

— Алдоко канторышкы — тýшти цилä пälэнä.

Канторышты Зыков Ольоксандырым стэнäшти кэчйш чэртъождок видэн мишät, тýшти анчыктым кэчй йýдэш паша расписаны графикым, цитвлäлä „гармонограмма труда“ манмы гишэн ынгылдарэн шайышты. Вара паша табыльым дä журнальым нэльй. Ольоксандырлан нýнýм анчыктыш, шотлалальы дä маны: — Тагачы вэс корпусын I-ши дä II-ши йатажым чкатурлэн пытэрэнä. Йатаж йýдэ 1955 квадрат мэтир стэнä, потолык вэр, дä 750 кв. м. кÿридорвлä йýдэ, цилажкы ик йатажышты 2705 кв. м. чкотурлаш погына, кок йатажыштыжы гÿнны — 5410 кв. м. лиэш.

— Табыль вýлэц 205 ровочый кэчй пашашти шалгымы кайэш. Ты шот тон гÿнны — эдэмлän 26,4

квадрат мэтыр изиш утларак кэчэш чкотурлымаш вазын. Палышы ровочыйвлёдон мä тйнгэок кого экономим йштэнä.

18-шы рис. Кандышмы под-
йомный (лукташ лиман) шä-
рышвилэц стэнäш кйшкымы
лыгышым цитовэц тёрлэ.

19-шы рис.
Цитовэц стэнäэш кйшкымы
лыгышым йарыктэн тёрлэ.

Мэнмэн тэлэгäвлäэш ик ровочый 200-250 килограм-
лыгышым шывшта, пэрвиräк коктынжы 60-70 кг.
вэлэ намалыныт.

Пэрэгэнäльэвастырым, 12-20 кг йäl ик квадрат мэ-
тырэш йарымашэш мä 3-4 кг. извоска лыгышым йштэнä.

— Шуки экономим шäрышвлä йштбимашэш, стру-
мэнтэш мä йштэнä. Ик корпусым чкотурлэн пытэрэн-

нэйт уш. Мэнмэн шотлымы; ик матьериалым, шэрэмэштэймашэш дэ паша виктэрэмашэш 8200 тэнгти корпусышты экономим биштэймэй. 50 копек нэрэйк 1 кв. мэтээр йидэ ты шоттон экономи ляктэш. Ровочийвлэйт пораткан ровотайэн нальэвэй, корпусат йилэйарыш.

Ольоксандр анзылан живойвлэлэок цифырвлэ шагальэвэй:

8 квадрат мэтээр — рушвлэн;
14 " " — амэриканцывлэн,
26,5 " " — цитовцывлэн.

Тышаакок Ольоксандр сөрүш: — ик-кок пятьидньевкы цитовцывлэдоно, нынэн пашаштэм йажон палышашланэн, ровотайалаш кодам. Пашаштэм нинэн йажон шэндбимэй.

Нинэн доны мол пашавлээштэймэньяш шуки лиэш. Махань экономим социализм стройымашэнэ пуш лиэш. Кыцэ пашамёт пысыйн анзыкыла виктэрэш лиэш!

Постройка гыцын Ольоксандр тёрök постройкомышки ташкаль.

„Цитвлэлэ чкотурлаш тёрök йатмашым производствэнный совэцданышты шэндэм, манын тыйдэ тумайэн — юндэжэй гынны кыцэ йажоракын чкотурлаш кэлэш мыйны йажон палэм“.

ВУЙВЛÄМ АНЧЫКТЫМАШ.

	<i>Cmp.</i>
Рэдакци гыц	3
Анзыл шамак	5
1 вуй. „Рушвлэн чкотуршыквлэн	9
2 вуй. „Амэриканцы влэн	18
3 вуй. Цитовцывлэн	24

4

18909

Мар. Г.
2 - 907

Инж. С. Н ШМИДТ (ШКЛЯР)

Как лучше штукатурить

Выпуск I.

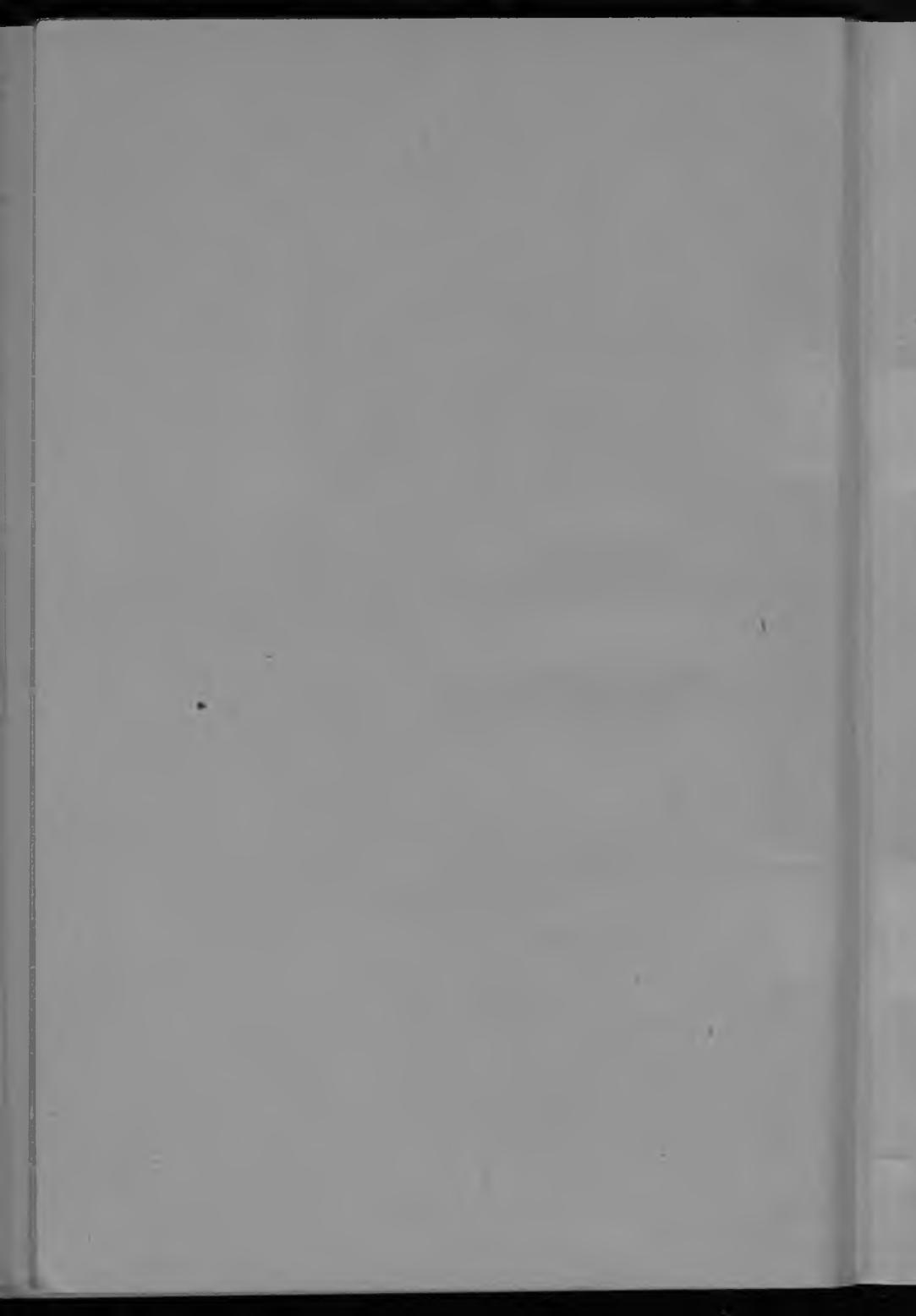
Перевод: Семянова

На горно-мариийском яз.

Из-во Наркомтяжпрома
Бюро нацтехлитературы

Москва, пл. Ногина
Деловой двор.

H Map.
H 2-907.